

نقش تعلیم و تربیت جدید آن است که استعدادها و توانایی‌های دانش‌آموزان را شکوفا سازد و آن‌ها را برای شرکت در فعالیت‌های جامعه آماده سازد. نیل به این اهداف مستلزم تغییر مطلوب در رفتار دانش‌آموزان است. آموزش و پرورش در رسیدن به اهداف خود دارای مشکلات فراوانی است. یکی از معضلات نظام آموزشی کشور در زمینه امتحان است. علل زیادی باعث می‌شوند که دانش‌آموزان به هدف‌های آموزشی خود نرسند که از آن میان می‌توان به این موارد اشاره کرد: «عدم آمادگی یادگیرندگان برای یادگیری هدف‌های آموزشی، نداشتن انگیزه لازم برای یادگیری، عدم تلاش لازم برای یادگیری، برخوردار نبودن روش آموزش از کیفیت مطلوب و...». اما سؤال این‌جاست که میزان و سهم امتحانات در پیشرفت نظام تعلیم و تربیت چیست؟ ارزش‌یابی یادگیری‌های دانش‌آموزان یکی از اساسی‌ترین و در عین حال پیچیده‌ترین ارکان نظام آموزشی است. امتحان عامل مهمی در جهت شناخت دانش‌آموزان، تعیین میزان تحقق اهداف، کشف نارسایی‌ها و مشکلات

یکی از اهداف اساسی آموزش و پرورش، آشنا کردن دانش‌آموزان با مسائل مختلف زندگی اجتماعی و یادگیری آداب و مهارت‌های مواجهه منطقی با این مسائل است. این نگرش و مواجهه منطقی باعث بهبود کیفی زندگی افراد جامعه می‌شود. یکی از فنون مورد مطالعه معلمان، فن ارزش‌یابی از آموخته‌های دانش‌آموزان است. اگر ارزش‌یابی در درس به کار رود، معلمان قادر می‌شوند یادگیری‌های دانش‌آموزان را به نحو چشم‌گیری بهبود بخشند. ارزش‌یابی صحیح و آگاهی از نتایج آن باعث می‌شود دانش‌آموزان بیاموزند که چگونه یاد بگیرند و معلمان می‌آموزند که چگونه و با چه روشی یاد بدهند. اگر مربی از همان آغاز به انتقال یکطرفه دانش و معلومات رو کند و دانش‌آموز هیچ تفکری در مورد معلومات نداشته باشد و آن‌ها را بیان نکند، امر یادگیری به نحو مطلوب انجام نخواهد گرفت. لذا هدف از ارزش‌یابی تشخیص وضعیت دانش‌آموز در امر یادگیری، رشد، پیشرفت و بهبود است. ارزش‌یابی و تدریس هیچ‌گاه نباید جدا از یادگیری باشند.

فریبرز اصل مرز

کارشناس ارشد علوم تربیتی

تأثیر ارزش‌یابی در بهبود یاددهی - یادگیری

چکیده

ارزش‌یابی وسیله‌ای برای تحقق اهداف آموزشی به‌شمار می‌آید و یکی از فنونی است که آشنایی با آن برای معلمان ضرورت دارد. در این پژوهش کاربردی، «چگونگی تأثیر ارزش‌یابی بر بهبود یاددهی - یادگیری و اصلاح برنامه‌ها و روش‌ها» مورد بررسی قرار گرفته است و این نتیجه به‌دست آمده است که ارزش‌یابی به معلم و دانش‌آموز در دستیابی مطمئن به هدف‌های تربیتی و آموزشی کمک می‌کند و با نشان دادن نقاط قوت و ضعف فرایندهای تدریس و یادگیری، موجبات اصلاح و بهبود بموقع آن‌ها را فراهم می‌سازد. البته برای نیل به این اهداف باید مسائلی همچون افزایش کیفیت ارزش‌یابی، ایجاد تنوع در شیوه‌های ارزش‌یابی، تأکید بر نحوه استفاده از نتایج امتحان و... مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: آزمون، ارزش‌یابی، اندازه‌گیری، سنجش، یادگیری

دانش‌آموزان و پیشرفت و بهبود روش‌های تدریس محسوب می‌شود که معلمان در آن نقش مهمی دارند. معلمان باید از این‌گونه ارزش‌یابی تا حد ممکن استفاده کنند و برای تجدیدنظر در روش کار خود از نتایج آن سود ببرند. چرا که آگاهی معلم از نحوه استفاده از ارزش‌یابی، گامی مؤثر در راه رسیدن به کیفیت مطلوب فرایند یادگیری است و تأثیری مثبت در تغییر روش‌های نامطلوب تدریس دارد. معلم با آگاهی از نتایج روش تدریس و یاددهی می‌تواند روش‌های صحیح را بشناسد، در تأیید و تداوم آن‌ها بکوشد و از شیوه‌های نامطلوب خود مطلع شود و آن را متحول کند. همچنین، معلم باید استعدادها را بشناسد و به تفاوت‌های فردی اهمیت دهد. نتیجه همه این امور بهبود کیفیت آموزش و تعلیم و تربیت خواهد بود.

- پژوهش حاضر قصد دارد به این پرسش‌ها پاسخ دهد:
۱. استفاده از ارزش‌یابی چه تأثیری در بهبود فرایند یاددهی و آموزش دانش‌آموزان دارد؟
  ۲. استفاده از ارزش‌یابی چه تأثیری در بهبود فرایند یادگیری و آموزش دانش‌آموزان دارد؟

۳. چگونه می‌توان با استفاده از ارزش‌یابی، برنامه‌ها و روش‌های یادگیری و یاددهی را تغییر داد؟

ضرورت پژوهش

اگرچه ارزش‌یابی تحصیلی آخرین فعالیت آموزشی معلم به‌نظر می‌رسد، اما در عین حال، یکی از اساسی‌ترین فعالیت‌های معلمان محسوب می‌شود. ارزش‌یابی به معلمان کمک می‌کند تا علت و چگونگی پیشرفت و یا عدم پیشرفت دانش‌آموزان را بررسی کنند و در جهت مطلع شدن از نقاط قوت و ضعف فعالیت‌های آموزشی از نتایج آن بهره بگیرند. بنابراین هدف اصلی ارزش‌یابی کمک به معلم در بهبود شیوه‌های آموزشی خود و تشخیص و رفع نواقص یادگیری دانش‌آموزان است. در صورتی که یادگیری و یاددهی بدون ارزش‌یابی باشند، فعالیت دانش‌آموزان به حفظ مطالب و کسب مهارت‌ها خلاصه می‌شود، بدون این که معلم از کم و کیف آن مطلع شود. در صورت نبود ارزش‌یابی، معلم هیچ‌گاه از نحوه یادگیری دانش‌آموزان مطلع نمی‌شود و هم‌چنان به ارائه مطالب با روش‌های خود ادامه می‌دهد.

عکاس: انظم لاریجانی

اما نتیجه ارزش‌یابی می‌تواند به تغییر کیفیت روش تدریس و مطلع کردن دانش‌آموزان از روش‌های گوناگون یادگیری بینجامد. بنابراین، بی‌توجهی به این نکته در حقیقت بی‌توجهی به کیفیت آموزش و بهبود آن است. اگر معلم خود و دانش‌آموزان را محک نزند، نمی‌تواند به آثار مثبت فرایند آموزشی و تأثیر آن بر دانش‌آموزان پی ببرد.

اهداف پژوهش

هدف کلی: استفاده از ارزش‌یابی در بهبود فرایند یاددهی - یادگیری و اصلاح برنامه‌ها و روش‌ها.

اهداف جزئی:

۱. بهبود فرایند یادگیری دانش‌آموزان با استفاده از ارزش‌یابی و نتایج آن.
۲. اصلاح و تغییر شیوه‌ها و روش‌های تدریس و یادگیری با استفاده از نتایج ارزش‌یابی.
۳. تغییر و اصلاح فرایند یاددهی و آموزش با استفاده از ارزش‌یابی و نتایج حاصل از آن.
۴. کمک به معلمین برای استفاده از ارزش‌یابی به‌منظور بالابردن کیفیت آموزش.

تعریف کلیدواژه‌ها و اصطلاحات

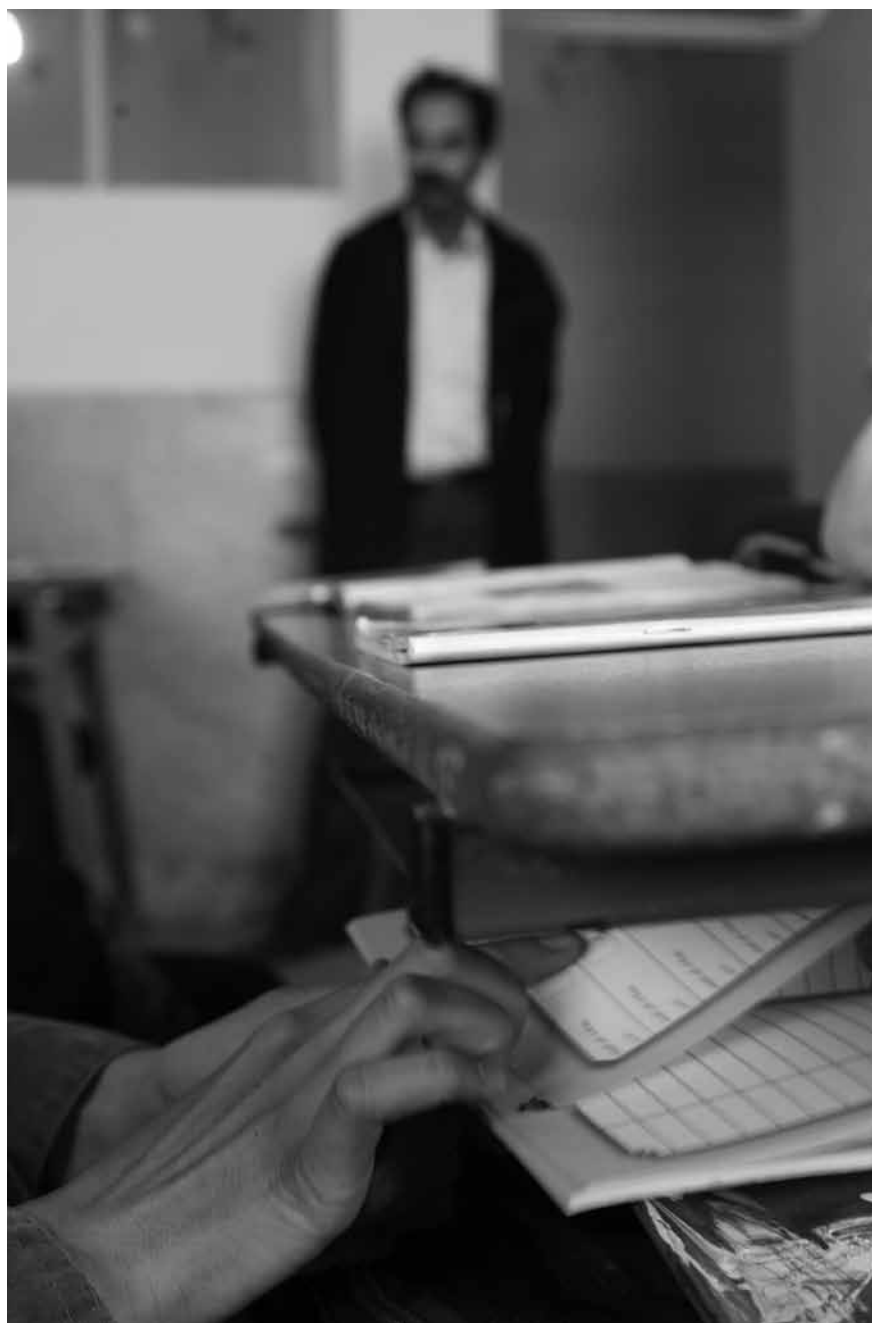
آزمون: مجموعه‌ای از پرسش‌ها یا سؤالات است که به یک یا چند نفر در شرایط خاصی و برای مقاصد اندازه‌گیری داده می‌شود.

ارزش‌یابی: فرایندی منظم است برای تعیین و تشخیص میزان پیشرفت یادگیرندگان در رسیدن به هدف‌های آموزشی. **اندازه‌گیری:** توصیف کمی رفتار، اشیا و وقایع و تعیین کمیت و خصوصیتی است که یک چیز یا یک واقعه دارای آن است. اندازه‌گیری صرفاً یک جریان جمع‌آوری اطلاعات است که با استفاده از آن‌ها به تعمیم، ارزش‌یابی و داوری می‌پردازیم. **سنجش:** عبارت است از به‌دست آوردن اندازه‌ها و اطلاعات مربوط به یک رفتار خاص.

یادگیری: جریانی فعال است که به کمک اصول و قواعدی، دانش‌آموز را به فهم یک موضوع ناآشنا می‌سازد.

بحث

ارزش‌یابی در حقیقت قضاوت در مورد اصول، امور و اطلاعات یادگرفته دانش‌آموزان است. انسان پیوسته درصدد ارزیابی کارها و تجربه‌های گذشته خود است تا عملکردش را رضایت‌بخش کند و یا با بهبود بخشیدن به عملکرد آینده، رضایت بیشتری به‌دست آورد. در واقع، ارزش‌یابی قسمتی از فرایند بقای انسان است. ارزش‌یابی به معلم کمک می‌کند

که هم از چگونگی موفقیت یا شکست یادگیرندگان در یادگیری، و هم از نقاط قوت و ضعف فعالیت‌های آموزشی خود آگاهی حاصل کند و در جهت بهبود آن‌ها گام بردارد. از آن‌جا که هدف اصلی ارزش‌یابی، اصلاح و بهبود روش‌های یادگیری-یاددهی است، لذا برای رسیدن به این مهم توجه به نکات زیر ضروری است:

۱. تأکید بر ارزش‌یابی تکوینی: معلم در هفته‌های آغاز سال تحصیلی، پس از یکی دو جلسه تدریس، می‌تواند امتحان کوچکی (در حد ۱ تا ۲ نمره) از دانش‌آموزان به‌عمل آورد. این ارزش‌یابی بسیار مفید و مناسب است، زیرا به کمک آن معلم درمی‌یابد که آیا دانش‌آموزان مباحث اولیه را خوب فراگرفته‌اند یا نه. ضمناً هدف اصلی معلم از این امتحان دریافت بازخورد مناسب برای بهبود، اصلاح یا تغییر روش تدریس خویش است. آگاهی معلم از تفاوت‌های فردی، کشف دلایل برخی نارسایی‌ها و عقب‌ماندگی‌های دانش‌آموزان، و جست‌وجوی راه و روش جبران آن عقب‌ماندگی، سایر مزایای این ارزش‌یابی برای معلم است. دانش‌آموزان نیز از این ارزش‌یابی بهره‌هایی می‌برند که از آن میان می‌توان به آگاهی از میزان یادگیری و نتیجه‌گیری عملکرد خود، آشنایی با نقاط ضعف و نارسایی آموخته‌های خود و اقدام برای رفع آن‌ها اشاره کرد. البته این ارزش‌یابی نباید با ویژگی‌های منفی همچون گرفتن امتحان بدون اطلاع قبلی و دشواری بیش از حد همراه باشد، زیرا در این صورت نه تنها به اهداف اصلی ارزش‌یابی کمک نخواهد کرد، بلکه اضطراب و سرخوردگی از درس را نیز به همراه خواهد داشت. بنابراین می‌توان گفت این نوع ارزش‌یابی بازخورد مناسبی به معلم می‌دهد تا بتواند فعالیت‌هایی را طراحی کند که با سطح دانش، نگرش و مهارت‌های دانش‌آموزان تناسب داشته باشد. معلمان وقتی بدانند دانش‌آموزان چه‌طور پیشرفت می‌کنند و در چه جاهایی با دشواری مواجه هستند، می‌توانند از این اطلاعات برای ایجاد تغییر و اصلاحات لازم در آموزش، مثل تدریس مجدد، تلاش برای ارائه رویکردهای آموزشی جای‌گزین یا پیشنهاد فرصت‌های بیشتر برای تمرین استفاده کنند.

۲. تأکید بر چگونگی استفاده از نتایج ارزش‌یابی در کشف نارسایی‌های آموزش: هر معلم در طول سال تحصیلی به دفعات متعدد به منظور سنجش آموخته‌های دانش‌آموزان از مطالبی که تدریس کرده است، امتحان به‌عمل می‌آورد تا از چگونگی پیشرفت دانش‌آموزان آگاه شود. اما غالباً شنیده‌ایم که دانش‌آموزان می‌گویند: «کتاب را خوانده‌ام، اما نمره کم شد». یا: «سوالات مشکل بود». معلمان نیز می‌گویند: «انتظار بهتری داشتم»، و غیره. این مشکلات غالباً به علت

روش نامناسب تدریس و امتحان پیش می‌آیند و غالباً بین شیوه و مواد تدریس و ارزش‌یابی تقارن و تناسب وجود ندارد. از آن‌جا که هدف از امتحان کمک به یادگیری دانش‌آموزان، شناساندن هدف‌های تدریس به دانش‌آموزان، بهبود و اصلاح روش تدریس، کشف نارسایی‌های آموزشی دانش‌آموزان به منظور کوشش در جهت رفع آن‌ها، ایجاد رغبت و عادات صحیح آموزشی در دانش‌آموزان و تعیین ملاکی برای ارتقای دانش‌آموزان و طبقه‌بندی آن‌ها در تصمیم‌گیری به منظور شروع مراحل بعدی تدریس است.»

بنابراین معلمان باید بعد از امتحان و تصحیح برگه‌ها، با تجزیه و تحلیل نتایج آن، نقاط ضعف و دشواری‌های یادگیری دانش‌آموزان را کشف کنند و آن‌ها را برای رفع مشکل یاری دهند. برای قضاوتی صحیح‌تر و عمیق‌تر باید نتایج امتحان را از ابعاد گوناگونی، مثل نتیجه هر دانش‌آموز نسبت به کل آزمون، نسبت به انتظار از آموزش و غیره سنجید. البته در این زمینه معلمان باید نحوه گردآوری اطلاعات تحقیقی و کاربردی صحیح را مطابق با اصول ارزش‌یابی فراگیرند.

۳. افزایش کیفیت ارزش‌یابی از آموخته‌های دانش‌آموزان: ارزش‌یابی‌هایی در کلاس درس از دانش‌آموزان انجام می‌شود. در صورتی که خوب تهیه شده باشد و از آن به عنوان یک ابزار تشبیه‌کننده استفاده نشود، بهترین روش برای ایجاد و افزایش رغبت دانش‌آموزان به مطالعه و یادگیری است. در تعریف امتحان گفته شده است: «تعیین میزان تغییرات حاصل در جنبه‌های خاص از رفتار دانش‌آموز در فواصل زمانی معین در جهت نیل به هدف‌های آموزش و پرورش.» بنابراین، هدف‌های آموزشی هم قبل از امتحان باید مشخص شوند. هدف‌های آموزشی هر درس نکاتی هستند که منظور معلمین را از آموزش و مقصود دانش‌آموز را از یادگیری مشخص می‌کنند. اگر این اهداف مشخص نشوند، هیچ‌کدام به غایت و نهایت هدف آموزش نخواهند رسید. معمولاً هدف‌های آموزشی را برای ارزش‌یابی به هدف رفتاری تبدیل می‌کنند. هدف‌های رفتاری ارائه اعمال و رفتار از سوی دانش‌آموز است. برای مثال، شناخت انواع سنگ‌ها هدف آموزشی درس زمین‌شناسی است. وقتی دانش‌آموز با در دست داشتن انواع سنگ‌ها بتواند نام آن‌ها و ویژگی‌های هر یک را به‌طور مجزا تشخیص دهد، به هدف رفتاری نائل شده‌ایم. البته هدف‌های آموزشی به سه قلمروی شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی تقسیم می‌شوند. قلمرو شناختی از شش طبقه دانش، فهمیدن، به‌کار بستن، تجزیه و تحلیل، ترکیب و ارزش‌یابی تشکیل می‌شود که هر کدام بنابر ضرورت و کیفیت مطالب مورد استفاده قرار می‌گیرند.

استفاده از آزمون‌های پیشرفت هم در افزایش کیفیت ارزش‌یابی مؤثر است. یک آزمون پیشرفت اقامی منظم برای

بنابر این معلمان باید بعد از امتحان و تصحیح برگه‌ها، با تجزیه و تحلیل نتایج آن، نقاط ضعف و دشواری‌های یادگیری دانش‌آموزان را کشف کنند و آن‌ها را برای رفع مشکل یاری دهند. برای قضاوتی صحیح‌تر و عمیق‌تر باید نتایج امتحان را از ابعاد گوناگونی، مثل نتیجه هر دانش‌آموز نسبت به کل آزمون، نسبت به انتظار از آموزش و غیره سنجید. البته در این زمینه معلمان باید نحوه گردآوری اطلاعات تحقیقی و کاربردی صحیح را مطابق با اصول ارزش‌یابی فراگیرند

دیگر ارزش‌یابی است. در این شیوه فردی از اعضای گروه مسئول پاسخ‌گویی می‌شود و در صورتی که نتواند جواب بدهد، سایر اعضای گروه اقدام به جواب‌گویی می‌کنند. برای هر نفر امتیازی منظور می‌شود. این روش علاوه بر ایجاد تنوع در ارزش‌یابی و در کلاس، رغبت دانش‌آموزان را به مطالعه و یادگیری بالا می‌برد و زمینه دقت در یادگیری را فراهم می‌کند.

راهکارها

- با توجه به نتایج پژوهش، به منظور تأثیر بهتر ارزش‌یابی نکات زیر پیشنهاد می‌شوند:
- دانش‌آموزان قبل از امتحان با شیوه سؤالات و ارزش‌یابی آشنا شوند.
  - در مورد اهمیت ارزش‌یابی و تأثیر آن با دانش‌آموزان بحث و گفت‌وگو شود.
  - در طرح سؤالات، به سطح یادگیری توجه کنند و نظم از آسان به مشکل رعایت شود.
  - از نتایج امتحان به شیوه صحیح استفاده کنند و فقط ارزش کمی آن مورد نظر نباشد.
  - از شیوه‌های متنوع و جدید ارزش‌یابی، همچون ارزش‌یابی گروهی، ارائه مقاله، تهیه پوستر و... استفاده شود.
  - از ارزش‌یابی به قصد بهبود کیفیت یادگیری و یاددهی استفاده کنند نه توبیخ و تنبیه.
  - با استفاده از نتایج ارزش‌یابی، نقص‌ها و نارسایی‌ها شناخته شوند و به رفع آن‌ها اقدام شود، روش‌های جدیدی جای‌گزین روش‌های پیشین شوند، و نقاط قوت تشویق، تأیید و تکرار شوند.

نتیجه‌گیری

ارزش‌یابی گامی مهم در جهت افزایش کیفیت آموزش و محقق کردن اهداف آموزش‌وپرورش است. استفاده از آموزش می‌تواند فرایند یادگیری دانش‌آموزان را به سوی بهبود سوق دهد. اگر ارزش‌یابی با شیوه‌های متنوع تدریس همراه باشد، به معلم امکان می‌دهد که از روش‌های صحیح تدریس خود مطلع شود و شیوه‌های نامطلوب را کنار بگذارد. به علاوه، دانش‌آموز آگاه می‌شود در فهم چه نوع مطالبی ضعف و اشکال دارد و نسبت به رفع و کاهش آن اقدام می‌کند. با استفاده از ارزش‌یابی، معلم می‌تواند روش‌های جدیدی در یاددهی اتخاذ کند. این شیوه‌ها با استفاده از شناخت دانش‌آموزان و پی‌بردن به نقاط قوت و ضعف آن‌ها اتخاذ می‌شوند. ایجاد انگیزه و رغبت در دانش‌آموزان برای یادگیری، از دیگر نتایج مثبت ارزش‌یابی است.

تعیین آموخته‌های دانش‌آموز است. استفاده از این آزمون‌ها علاوه بر تصمیمات مربوط به بهبود تدریس، بهبود انگیزه دانش‌آموز برای فعالیت، افزایش شناخت دانش‌آموز از خود و ارائه بازخورد در مورد کارایی تدریس را به همراه خواهد داشت. البته این آزمون‌ها دارای بخش‌ها و روش‌های متفاوتی هستند که معلمان موظف‌اند با مطالعه کتاب‌های مربوط به اصول ارزش‌یابی و سنجش با این نکته‌ها آشنا شوند.

۴. ایجاد تنوع در شیوه‌های ارزش‌یابی: تاکنون هر وقت

صحبت از امتحان و ارزش‌یابی به‌میان آمده، فکر متوجه امتحان یا آزمون آخر سال یا پایان نیم‌سال و یا آزمون ورودی مؤسسه‌ها می‌شود. در حالی که شیوه‌های جدید و متنوعی که معلم به ابتکار خود در کلاس به‌کار می‌گیرد، گام مهمی در بهبود فرایند یادگیری محسوب می‌شود. روش‌های ارزش‌یابی تنها جنبه وسیله و ابزار را دارند و هرچه متنوع‌تر و دقیق‌تر باشند، بر میزان مهارتی که برای استفاده از آن‌ها لازم است، افزوده می‌شود. تهیه گزارش از عملکرد درسی، رفتار، و یادگیری دانش‌آموز توسط خود او، یکی از این شیوه‌هاست. اگرچه این شیوه ممکن است معایبی داشته باشد، اما درگیر شدن دانش‌آموزان در ارزش‌یابی قطعاً نتایج مطلوبی خواهد داشت.

استفاده از ارزش‌یابی با کتاب، باز هم شیوه جدید دیگر ارزش‌یابی است که در کلاس‌های ضعیف اثربخش است. اگر از دانش‌آموز بخواهیم جواب سؤالات را از روی کتاب بنویسد، سپس همان را تصحیح کنیم، دانش‌آموز به میزان دقت خود در یادگیری پی می‌برد و دفعات بعد سعی می‌کند با کسب اعتماد به نفس، مطالعه را جدی‌تر بگیرد و به نتایج مطلوبی برسد. استفاده از تجارب یادگیری نیز رابطه‌ای مستقیم با ارزش‌یابی دارد. ارائه مطالب خواندنی، سخن‌رانی، تهیه پوستر و نشریه و مقاله، و تهیه گزارش از بازدیدها از سوی دانش‌آموزان، نشان‌دهنده یادگیری و یا عدم یادگیری مطلوب مطالب ارائه شده از سوی معلم است. تجارب یادگیری اصطلاحی است دامن‌دار که هم فعالیت‌های فردی و هم فعالیت‌های گروهی را دربرمی‌گیرد و در داخل یا خارج از کلاس به توصیه مربیان و به منظور نیل به هدف‌های برنامه انجام می‌پذیرند.

« ارزش‌یابی شفاهی گروهی »
شیوه

- منابع
۱. جعفری، اسماعیل. مباحث مرتبط با ارزش‌یابی تحصیلی و یادگیری. اصفهان. ۱۳۷۳.
  ۲. پاشا شریفی، حسن. «راهبردهای ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی». همایش ارزش‌یابی تحصیلی. ۱۳۷۱.

